

8. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoj osobystosti*. [Problems of education of a fully developed personality]. Kyiv.

9. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Sertse viddaiu ditiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.

10. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu*. [How to raise a real person]. Kyiv.

11. Shevtsiv, Z. M. (2000). *Problema zakhysnoho dytynstva i sotsializatsii v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho*. [The problem of protective childhood and socialization in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynsky]. Lygansk.

12. Shtefan, L. A. (1999). *Problema «vazhkykh» ditei v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho*. [The problem of «heavy» children in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynskyi]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПУСТОВІТ Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничо-математичної освіти Рівненського

обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукові інтереси: позашкільна освіта й виховання дітей та учнівської молоді, організація системи післядипломної педагогічної освіти, організація інклюзивної освіти, проектна діяльність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PUSTOVIT Hryhorii Petrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Natural and Mathematical Education of Rivne Region Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

Circle of scientific interests: extracurricular education and upbringing of children and pupils, organization of postgraduate pedagogical education system, organization of inclusive education, project activity.

Дата надходження рукопису 17. 07. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул

УДК 37.091.4 Сухомлинський

РАЦУЛ Олександр Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail: pednauk@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтеграція освіти України в світовий простір вимагає від суспільства вирішення завдання високого гатунку – сформуванню, за ідеєю В. О. Сухомлинського, справжню людину. Її становлення починається з сім'ї, дитячого садка, школи, навчального закладу. Вихователі, батьки, вчителі, викладачі, наставники, соціальні педагоги та психологи повинні бути, говорячи сучасною термінологією, активними, креативними, компетентними менеджерами, які б допомагали дитині розвиватися, уникали недоліків поведінки у підлітковому віці, попереджувати девіантну поведінку у сучасній молоді. Реалізувати виховну роботу у неоднозначному соціумі з метою допомогти людям, які опинилися у важкому становищі (наприклад, переселенці з Криму та Донбасу), виправити зміст життя наркоманам та безхатькам, вести дієву допомогу та педагогічну підтримку пенсіонерам, людям з інвалідністю, багатодітним сім'ям, – ці завдання актуальні сьогодні. Вони не завжди вирішуються ефективно і потребують педагогічної корекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-педагогічної роботи висвітлюються зарубіжними та вітчизняними вченими. Досліджуючи людину як об'єкт людинознавства, використовуючи системно-діяльнісний та історико-еволюційний підходи, психологи С. Рубінштейн, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Петровський зазначають, що справжньою основою та рушійною силою особистості, на яку спрямовані впливи, є спільна діяльність і спілкування. Вчені К. Роджерс, А. Маслоу звертають увагу на вміння об'єкта самоактуалізуватися, а також проявляти особисті риси та якості (Олпорт, Кеттл, Айзенк), вихователям слід розглядати здатність індивіда реагувати на ситуації, виходячи з особистісної інтерпретації (Еліс, Ротгер).

Професор А. Капська [7] розглядає соціальну роботу як прикладну, міждисциплінарну галузь знань, яка знаходиться на межі психології, соціології, медицини, а соціально-педагогічну роботу як технологічну систему [8]. Науковці С. Харченко, І. Пінчук, А. Капська доводять, що об'єктами соціально-педагогічної

діяльності є особи або групи, які потребують допомоги чи підтримки – це діти, молодь та члени їхніх сімей.

Слід зазначити, що з прийняттям акту про незалежність України, дослідження соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності соціальних педагогів поживалося. Так, видані книги, підручники, методичні рекомендації з проблем соціальної роботи (А. Ляшенко (1995), А. Козлов (1998), І. Мигович (1998) та соціальної педагогіки – Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик (1997), Л. Міщик (1997), А. Капська (2006). Автори розглядають принципи, закономірності, функції діяльності соціального педагога та реалізацію ним соціально-педагогічної технології. Однак, розгляд зазначених проблем в контексті спадщини В. О. Сухомлинського не спостерігається.

Мета статті – здійснити педагогічну корекцію в реалізації соціально-педагогічної роботи соціальними педагогами, збагатити їхню діяльність виваженим досвідом вчителя-новатора Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернувшись до історії, слід відмітити, що з давніх-давен люди, община допомагали бідним, милосердно ставилися до жебраків, надавали притулок, їжу, ділилися одягом, взуттям. Світові педагоги, щоб люди вибралися із скрути, займалися просвітництвом. Так, К. Ушинський написав дітям, щоб вони були елементарно освіченими, книги «Дитячий світ», «Рідне слово», залучаючи їх до казки, фольклору, моралі. Софія Русова організувала в Києві дитячий садок, навчила дітей говорити рідною мовою, самовиражатися. А. С. Макаренко, організувавши колонію для безпритульних дітей, зумів створити умови для успішного навчання підлітків, залучив їх до корисної праці, навчив цінувати загальнолюдські вартості. Вихованці видатного педагога, пройшовши добру школу життя у колонії та комуні, по-справжньому стверджувалися у дорослому житті.

Соціальний педагог є посередником між соціальним середовищем і людиною, яка потребує допомоги. Місія педагога – здійснити конкретні практичні дії, які б ефективно впливали на задоволення потреб громадян, а надто, – щоб вони безболісно жили, не відчуваючи своєї вразливості. Кінцевий результат діяльності соціального педагога засобами впливу на підлітка з девіантною поведінкою, на юнака, який потрапив в обійми наркотичних засобів, студента, який має хворобу СНІД, – це вміло, професійно, своєчасно, з повагою до потерпілого, з особистісним підходом, з активацією його думок, волі та дій підтримати, допомогти, захистити. В цьому і є мета соціально-

педагогічної діяльності соціального педагога.

Якщо звернутися до спадщини В. О. Сухомлинського, слід зазначити, що такі ж принципи впливу на вихованців використовував педагог, додаючи комплексний підхід, врахування вікових та індивідуальних особливостей, виховання в колективі. Бажаючи виховання добра, дбав про загартування організму дітей, вів у Батьківській школі бесіди, лекції, дискусії про шкоду алкоголю не тільки батькові, але й дітям.

Павлиський педагог у листі завтрашньому вчителі «Залежить тільки від нас» [9, с. 284–285] дає поради:

- «майте довірливість до дитини»;
- «бачити в учневі живу людину»;
- «цінувати живі людські стосунки»;
- «не ігнорувати невдачі підопічного»;
- «формувати віру в самого себе».

Це стосується і соціального педагога та психолога, який не вірить в успіх своєї справи, ігнорує дрібниці, на вихованця дивиться як на закінченого злочинця, не поважає гідності істоти, не довіряє.

В. О. Сухомлинський створив **технологію вивчення дитини**, компонентами якої є: розуміння та доброзичливість; допомога у розвитку та самовдосконаленні; оберігання від зла; «лікування» природою, казкою, працею; залучення до духовних скарбів.

Сутність названої технології – це дитиноцентризм, бо індивід – це динамічна біосоціальна істота, яка потребує педагогічного захисту та педагогічної підтримки. Дієво любити дитину – це «переживати за неї, чуйно ставитися, бути небайдужим» [9, с. 15].

Я. Л. Коломинський писав: «Людина народилася – це індивід, а особистістю вона стане, коли почнуться її соціальні зв'язки та стосунки» [4, с. 158].

Відомий психолог Л. І. Божович стверджує, що особистістю слід називати людину, яка досягла певного рівня психічного розвитку, тобто людина вже усвідомлює своє «я».

Отже, соціальний педагог повинен свою діяльність реалізовувати з урахуванням того, що дитина ще не має соціальних зв'язків та відносин, бо вона ще не досягла усвідомлення свого «я».

Педагог – гуманіст В. О. Сухомлинський писав про те, що, оберігаючи дітей від зла, слід глибоко вивчити природу дитини, поважати гідність, доброзичливо ставитися, допомагати у подоланні життєвих труднощів, вести педагогічну підтримку [9, с. 23–24].

Павлиський педагог обґрунтував **технологію опіки та милосердя**.

Маючи велику любов до дітей і серце

батька-вихователя, розумів труднощі дітей, відчував світ дитинства, жив дитячим життям. Опікав сиріт, хворих, допомагав ствердитися у житті, дбав, щоб у серці дитини «оселилися джерела добрих почуттів». Учитель допомагав вихованцям творити добро, бути милосердними.

Майбутні соціальні педагоги, практичні психологи, учителі початкових класів та філологи не один рік опікуються дітьми-сиротами школи-інтернату, багатодітною сім'єю та будинком сімейного типу «Наш дім».

Акції милосердя, організація подарунків, ігри, концерти, задушевні бесіди, допомога в навчанні – ці форми роботи піднімають настрій, формують оптимізм, а майбутнім наставникам – віру у правильно обраній професії. Виховуючи доброту, милосердя, викладачі вишу ведуть розповіді про Андрея Шептицького, який займався благодійництвом: відкривав школи, допомагав сиротам, навчав за кордоном здібну молодь, а також про Лева Толстого, сучасних благодійників, волонтерів, меценатів, які безкорисливо допомагають бездоленним.

Піклуючись про оволодіння дітьми, підлітками та молоддю знаннями, вміннями та навичками, засвоєння національних та загальнолюдських цінностей, вивчення здобутків культури, науки, моралі, вчений дбав про те, щоб впливи на дітей були ефективними і стовідсотково стимулювали послідовне входження індивіда в соціальне середовище. Так педагог обґрунтував **технологію проектування процесу соціалізації**, суть якої – бачити в дитині майбутню особистість. Допомагає в цьому мобілізація духовних сил особи на засвоєння досвіду поколінь.

Аналізуючи сучасні проблеми соціально-педагогічної роботи, з якими стикаються майбутні соціальні педагоги, перебуваючи на соціально-педагогічній практиці в будинках сімейного типу «Наш дім-1», «Наш дім-2», дошкільних, шкільних та позашкільних закладах освіти міста та області, працюючи з дітьми-сиротами в школі-інтернаті та в багатодітній сім'ї, реалізуючи допомогу, підтримку та захист ветеранам, самотнім літнім людям та особам з інвалідністю, зазначаємо, що соціально-педагогічна робота була б ефективнішою за таких умов:

- збільшення фінансової спроможності влади дбати про нужденних;
- недержавні (неприбуткові) організації соціальної роботи не повинні замінити державні органи опіки;
- окремі громади, які організують меценатів-благодійників на матеріальну допомогу закладам та особам, стовідсотково не застраховані від успіху – можливостям та

бажанням допомогти сиротам, самотнім, хворим, а тим більше молоді;

- піднесення якісної соціально-педагогічної роботи з людьми в будинках-інтернатах, особливо удосконалення моральних, психологічних та естетичних аспектів опіки;

- удосконалення системи реабілітації хворих, допомоги ветеранам, чорнобильцям, учасникам боїв на Донбасі, дітям та молоді, яка залишилася без опіки рідних;

- підняття на вищий рівень підготовку кваліфікованих спеціалістів з дипломом «соціальний педагог», який би, за В. Сухомлинським, «...враховував душевний стан підопічного (глибоко особисту емоційну оцінку), його чутливу реакцію на дії вихователя» [9, с. 492];

- вивчаючи проблеми роботи з неформальними молодіжними об'єднаннями та відповідними технологіями, соціальні педагоги вчаться діагностувати, використовувати спортизацію неформальних груп, проводити спостереження, опитування, тести, експерт-оцінки;

- знайомлячись з діяльністю реабілітаційного центру роботи з наркозалежною молоддю, студенти вчать вести трудо- та арттерапію, психологічні та аутотренінги.

Павлівський учитель у своїй праці «Розмова з молодим директором» [9], у бесіді четвертій «Важкі діти», дає поради педагогам:

- Бути поблажливими.
- «Не вражати байдужістю» [9, с. 493], бо чутливу натуру вона гнітить і вражає, викликаючи активний чи пасивний протест; «байдуже ставлення до чужого горя ображає» [9, с. 503].

- Перша турбота вихователя – щоб душа вихованця була чутливою і сприйнятливою до того, що відбувається в чужому серці.

- Враховувати психічний стан дитини, знати її радощі, потрясіння, захворювання.

- Віддавати сердечну доброту і співчутливість вихованцям.

Справжнім кодексом для соціального педагога можна вважати поради В.Сухомлинського: глибоко знати об'єкт впливу; сприймати чуже горе як своє; бути гуманним.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Розкриваючи зміст соціально-педагогічної роботи, якою займається соціальний педагог, ми зазначаємо: допомога, педагогічна підтримка, опіка є ведучою мотивацією діяльності; вивчення проблем людини, яка потрапила в безвихідь, починається з глибокого її вивчення; шефська діяльність студентів – майбутніх соціальних педагогів – є доброю школою, дієвою

практикою в реалізації соціально-педагогічної роботи в школі-інтернаті, багатодітній сім'ї, будинку сімейного типу «Наш дім»; педагогічний клуб «Сухомлинець», який діє на факультеті педагогіки та психології педуніверситету імені Володимира Винниченка, навчає майбутніх педагогів та психологів бути доброзичливими, милосердними, небайдужими до дітей-сиріт. Вони проходять добру школу милосердя, любові, доброти, яку проповідував павлівський Добротворець.

Аналізуючи проблеми соціально-педагогічної роботи, ми окреслили новітні педагогічні технології, які застосовував В. Сухомлинський, а саме: технологію вивчення дитини; технологію опіки та милосердя; технологію проектування процесу соціалізації дітей.

Ця знахідка сьогодні має стати основою роботи соціального педагога.

Перспективами дослідження даної проблеми є: творче впровадження в практику педагогічних технологій павлівського вченого, вивчення психологічних аспектів в системі «соціальний педагог – дитина».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи / А. Г. Горілий. – Тернопіль: Астон, 2004. – 174 с.
2. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Л. Г. Коваль / Зверева І. Д., Хлебик С. Р. – К., 1997.
3. Козлов А. А. Социальная работа за рубежом / А. А. Козлов. – М.: Флинта, 1998.
4. Коломинский Я. Л. Человек: психология / Я. Л. Коломинский. – М.: Просвещение, 1986. – 223 с.
5. Ляшенко А. И. Организация и управление социальной работой / А. И. Ляшенко. – М.: Наука, 1995.
6. Мигович І. І. Соціальна робота / І. І. Мигович. – Ужгород: УДУ, 1999.
7. Соціальна педагогіка / за ред. А. Й. Капської. – К.: Центр навч. Л-ри, 2006. – 468 с.
8. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. А. Й. Капської. – К., 2004.
9. Сухомлинський В. О. Вибр. Тв.: у 5-ти т. – К.: Рад. Школа, 1976-77.

REFERENCES

1. Horilyy, A. H. (2004). *Istoriya sotsial'noyi roboty*. [History of social work]. Ternopil.
2. Koval, L. H. (1997). *Sotsial'na pedahohika*. [Social pedagogy]. Kyiv.
3. Kozlov, A. A. (1998). *Sotsial'naya rabota za rubezhom*. [Social work abroad]. Moscow.
4. Kolominskiy, YA. L. (1986). *Chelovek: psikhologiya*. [The person: psychology]. Moscow.
5. Lyashenko, A. I. (1995). *Organizatsiya i upravleniye sotsial'noy robotoy*. [Organization and management of social work]. Moscow.
6. Myhovych, I. I. (1999). *Sotsial'na robota*. [Social work]. Uzhgorod.
7. *Sotsialna pedahohika*. (1996). [Social pedagogy]. Kyiv.
8. *Sotsialna robota: tekhnolohichnyy aspekt*. (1994). [Social work: technological aspect]. Kyiv.
9. Sukhomlynsky, V. O. (1967). *Vybr. Tv.: u 5-ty t.* [Vyborg. TV: at 5 t.]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАЦУЛ Олександр Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення роботи соціального педагога, формування інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів та соціальних психологів, творче впровадження в практику роботи середньої та вищої школи педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RATSUL Alexander Anatoliyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Social Work, Social Pedagogy and Psychology of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: improvement of the work of social pedagogue, formation of information culture of future social pedagogues and social psychologists, creative introduction of the work of secondary and higher school of pedagogical heritage V. O. Sukhomlynsky.

*Дата надходження рукопису 10.08. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко*